

הנושא היהודי בשירה הפולנית

נתן גרוס

למקום השמדה: "תן שם סלאבי לבנך, / כי כאן סופרים שערות על הראש, / כי כאן מבדילים בין טוב ובין רע / לפי שמות ולפי גזרת העפעפים". היצירה החשובה ובעלת הפוטנציאל הריגשי והפיוט הגדול ביותר ביחס לנושא היהודי היא קובץ שיריו של ז'י פיצובסקי: "פיענוח האפרות" שלא מצא לו מו"ל בפולין ויצא לאור בלונדון. זוהי קינה גדולה על השמדת העם, שאין בה צל של סנטימנטליות מזוייפת, אלא כאב כן המובע בשירה מודרנית משובחת. השירים שנכתבו על גורל העם היהודי בלונדון, ניר-יורק או טורונטו על ידי משוררים פולנים גולים, שונים בתכלית משיריהם של אלה שראו את הנעשה בפולין כמו עיניהם. המרחק מקלקל את הראיה ומשנה את הזווית. בין שזה ויטלין היהודי ובין שאלה ויז'ינסקי או באלינסקי הנוצרים, הם מביטים ממרחקים על הסבל היהודי בלי לשכוח שגם הפולנים סובלים — וברית דמים זו נראת להם כגורם להבנה הדדית בין שני העמים אחרי המלחמה. יוליאן טובים החצוי בין רגשותיו הפולניים-יהודיים ידע לבטא את הכעיה בצורה דרמטית, מכאיבה, כווי-דיו — "אנו היהודים הפולנים" ומריאן המאר, ביכר לחזור ליהדות. המשורר ווצלב איוואניוק, אשר ניכנס כחיל פולני עם צבא האליינטים לגרמניה וראה כמו עיניו את זוועות מחנות ההשמדה, מתייחס בשירים רבים לגורל היהודים ומתייטר ביסוריהם. הסיוט של אושביץ רודף אחריו ומוצא כיטוי בכל קבצי השירה שלו. בצד כמובן המרטירולוגיה הפולנית, אלא שהוא אינו מחפש את "הגורל המשותף" ואינו הופכו להיראה אידאולוגי. שיריהם של המשוררים הפולנים שהוקדשו ליהודי פולין נכתבו פעמים מתוך הודה, פעמים מתוך זעזוע, ופעמים מתוך רגש אשמה או מתוך הרגשה של גורל משותף. לא כולם עומדים במבחן הזמן והביקורת — הרגשית והעניינית. אך יש ביניהם מעט שישארו לדורות כנכס יקר של השירה הפולנית וירשמו על לוח הלב של העם היהודי.

פני מלחמת העולם השנייה גרו בפולין יותר משלשה מיליון יהודים. אין פלא, אפוא, שהנושא היהודי הסתגן גם לשירה הפולנית. פעמים כסאטירה אנטישמית, פעמים כהזדהות סנטימנטלית, כמו אצל סטאף, טטמאיי, גומוליצקי או ברונייבסקי. משוררים פולנים ממוצא יהודי — וכאלה היו לא מעטים — לא נטו לגעת בנושא זה, אלא המיליטנטים שביניהם, כמו טובים, שכתב לסירוגין שירים ליריים של הודהות אך גם שירים אמביוואלנטיים. היו כמובן גם משוררים שנתנו כשיריהם כיטוי ליהדותם, כמו שלנגל, ברנדשטטר או שימל.

השמדת העם היהודי הובאה לשירה הפולנית לא כאלמנט מקרי אלא כמוטיב בולט הראוי למחקר נפרד. אין ספק כי השירה הפולנית נמצאת במקום הראשון — אחרי שירת היידיש והשירה העברית — בהיקף התייחסותה לטרגדיה של העם היהודי: כאן יש מקום לטיפול נפרד ביצירותיהם של המשוררים הפולנים ממוצא היהודי, שכן להם יש כמובן, יחס רגשי אחר למה שקרה, וגם ניסיון אישי אחר. מדובר במשוררים שניספו בשואה כמו שלנגל, שיצירותיו הן פרק נפרד בשירת הגיטו, או כשירי מחנות המוות כמו בורביץ', ויגודסקי, וכו', וכן כאלה, שבה יותם הרחק מגבולות פולין שמעו רק את הדי הטרגדיה, אשר הגיעו לאזניהם דרך כלי התקשורת, כמו טובים, ויטלין, המאר ואחרים.

כבר בשנת 1944 בעיצומה של המלחמה יצא לאור בוורשה בהוצאה מחתרית של הוועד היהודי הלאומי, קובץ השירים "ממעמקים", המוקדש כולו למרד גיטו וארשה. השתתפו בו (בעילום-שם) שלושה משוררים ממוצא יהודי ושני נוצרים: צ'סלב מילוש ויאן סרנצקי.

אך גם היהודים כמו מיצ'יסלב יאסטרון או יאן קוט, שייכים בהחלט לחוג השירה הפולנית ורק היהודים והאנטישמיות יודעים ומדגישים את מוצאם היהודי. (יאסטרון מלבד השירים שפירסם בקובץ האמור לא נגע אף פעם — לא קודם ולא אחר כך — בנושא היהודי בשיריו.)

כל השירים המוקדש "ממעמקים" (עם פיענוח שמות המשוררים), הופיעו בשנת 1947, באנתולוגיה "השיר ישאר לעד" ("PIESN UJDZIE CALO") של מיכאל מ. בורביץ', המכילה יותר ממאה שירים של כחמישים משוררים מוכרים, ועוד מנה גדושה של חובבים אשר כתבו שירים במחנות וגיטאות, וכן קומץ תרגומים מיידים לפולנית. זוהי שירה שכולה התאבלות — או על ידי יהודי (אם הכותב הוא גוי) או על בן משפחה — אב או אם, על העיירה שנכחדה או על העם שנרצח, על סבל והשפלה של הטלאי הצהוב, על הגיטו על הרעב, על העינויים ועל המוות במחנה הריכוז. נמצאים בקובץ כמה שירים "קלסיים" כולל "קמפו די פיורי" של מילוש (שתורגם לעברית לא פחות ממש פעמים) או "ליהודי פולין" של ברונייבסקי (גם הוא מתורגם לעברית יותר מפעם אחת), שהפתוס שלו נראה היום קצת דהוי ותיאטראלי לעומת שירו של סלוננימסקי "אלגיה העיירות היהודית". עם זאת מועז עדיין שירו האחד של ברונייבסקי "בלדות ורומנסים" — פאראפראזה מכאיבה על הבלדה "רומנטית" לאדם מיצ'קביץ', כשהפסוק הראשון שלה, המוכר לכל מי שלמד פעם בבית ספר בפולין "שמעי ילדונת — היא לא שומעת", מופנה לילדה יהודיה עוזבה המשוטטת על חורבות הגיטו.

קבוצת שירים גדולה למדי מוקדשת לנושא הילד היהודי, הילד הוא נושא רגיש ונוגע ללב, הגולש בקלות לסנטימנטליות. סיפורים בחרוזים על גורל הילדים כתבו משוררים רבים כגיטו לרבות נשים: הנריקה לאזאברט, סטפניה ניי, ונדה בז'סקה ואחרים, גם המשוררים הנוצרים — כמו רחביץ' או אפילו גלצ'ינסקי, שלפני המלחמה לא נמנה עם אוהדי היהודים, נאחזו בנושא זה (חושבני, ששירו של האחרון על ילדה יהודיה שפורסם בשבועון יהודי "אופיניה" בלודו, ב-1948, לא פורסם אחר כך בשום קובץ שלו). ייחודי בין כל אלה, הוא כמובן השיר שנכתב ע"י אב שכול על בתו שנפטרה באושוויץ, כמו שירו של ויגודסקי.

בנושא הילדים בשואה אפשר לבודד קבוצה של שירים על יאנוש קורצ'ק, החל מהתיאור האוטנטי של שלנגל והשיר הפשוט והנוגע ללב של סטפניה ניי עד השירים היפים והעמוקים של אנה קמיינסקה וז'י פיצובסקי. נמצא בקבוצה הזאת גם את שירו ההומניסטי של סלוננימסקי שאם חסר היה שורה אחת, בה נזכר במפורש שמו של קורצ'ק, אי אפשר היה לדעת על מי דובר בו.

המרד היהודי לא מצא עדיין משורר גדול יותר ולא שיר טוב יותר "מקמפו די פיורי" של מילוש — אלגיה פילוסופית שנכתבה מתוך צלילות דעת של משורר הומניסט, אך גם עד ראיה נאמן. מעניין להעמיד נגדו את ה"קונטראטאק" של שלנגל כדי ללמוד משהו על הכאב הישיר של היהודי הלוחם ועל יחסו המחושב והשקול של פילוסוף המסתכל על הגיטו מעבר לחומה. בשיר אחר שלו, "הנוצרי המיסכן מסתכל על הגיטו" — נתן מילוש כיטוי למצפון הפולני המציק לו לנוכח מה שעניו רואות: "...מה אומר לו, אני, היהודי / הכרית החדשה? / גופי השבור יסיגר אותי למבטו וימנה עם עוזרו של המוות / הערלים". מוטיב זה של הכאה על חטא חוזר אצל משוררים פולנים יחידים, בעיקר רב משמעות בעניין זה הוא שירה של ויסלבה שימבורסקה, (מגדולי משוררי פולין של היום) — "עדיין", שבו היא מתארת רכבת אטומה המובילה שמות: נתן, אהרון, דוד, שרה וכיו"ב.

ז'י פיצובסקי

מפולנית: שמעון לויט

שתיקת האדמה

את הזמן פה רק הנקר ימנה,
הקוקה את השעות תכריז.

עברו פאן פעם מקוננים,
הערער משכם בכנף הפגד.

זה שנים ישכבו פה הירויים
בעמק שתיקת האדמה.

לא ישברו העצים בדיהם
לא יציצו הענפים פנים,
עינים לא תבקענה מתוך הנצנים.

זעקה לא תפוצץ את טבעות העצה,
לא תשסע האדמה אפריה,
לא תקרע מעצמה יריעות קוננית.

התרוות לא תכלאנה ריחן,
הדגנים לא יפחדו לצמח,
הדרכים לא תמלטנה אל השדות.

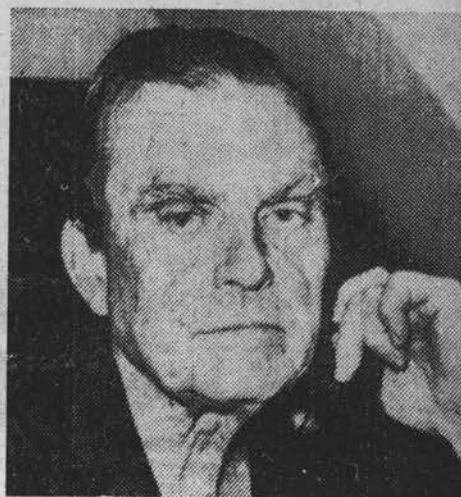
לא תאנקנה האבנים בצדי הדרכים,
לא יתפורר האויר החלק,
לא תאנח הרות.

נאין אות נאין סימן
אף לא בעלה, אף לא באבק

ממי שטרפו בשרשי האבנים.

משימה

אני חושב בחיל ובכרעה, שהייתי מצדיק את חיי
 לו רק הייתי מצליח להתעלות לודוי צבורי
 תוך כדי גלוי השקר, שלי ושל תקופתי:
 מותר היה לנו להגיב בקרקורם של גמדים ושל דמונים
 אבל מלים נקיות וכעלות כבוד היו אסורות
 בעונש חמור כל כך, שאם מישהו העז לכשא אחת מהן
 נחשב לאבוד אפילו בעיני עצמו.

צ'סלב מילוש

מפולנית יעקב בסר

ארס פואטיקה?

תמיד התגעגעתי לצורה תפישיה יותר,
 שלא תהיה שירה יותר מדי ולא יותר מדי פרוזה
 ושחאפשר הדברות מבלי שתחשוף
 את המחבר או את הקורא לענויים מן הדרך הגבוהה.

בעצם מהות השירה יש משהו בלתי נאה:
 קם מתוכנו דבר שלא ידענו שהוא ישנו בתוכנו,
 או אנחנו ממצמצים בעינים כאלו מתוכנו זינק נמר
 ועמד באור ונכבו מכה בצדדיו.

על כן בצדק נאמר שדימוניון מכתיב את השירה,
 אם כי, הרואים בו ודאי מלאך מפרזים כפי הנראה,
 קשה להבין מאין באה יוהרת המשוררים
 כשלא פעם הם נכלמים בהתגלות חולשתם.

אתה אדם נכון ירצה להיות מדינה של דמונים,
 המתנהלים בתוכו כמו בבית, מדברים בהמון לשונות,
 כאלו לא די להם בגנבם את הפה והיד שלו
 מנסים לנוחיותם להמיר את גורלו?

משום שכל דבר חולני הוא בעל ערך היום,
 מישוהו עלול לחשוב שאני רק מתלוצץ
 או שהמצאתי עוד דרך אחת
 כדי לפאר את האמנות בעזרת האירוניה.

היו זמנים כאשר קראו רק ספרים חכמים
 המסיעים לשאת כאב ואסון,
 אבל זה בכל זאת לא כמו להציץ
 באֵלף יצירות הנובעות ישר מן הקליניקה הפסיכיאטרית.

והעולם הרי שהוא שונה ממה שנדמה לנו
 וגם אנו לא מה שעולה מתוך פטפוטינו.
 לכן שומרים בני האדם על שתיקה מכובדת,
 וכך הם זוכים בהערכת קרובים ושכנים.

ותרון זה של השירה, אשר מזכיר לנו
 עד כמה קשה להותר אותה דמות,
 כי הבית שלנו פתוח והמפתח איננו בדלת
 ואורחים סמויים נכנסים ויוצאים.

מיון, שמה שאני מספר כאן איננו שירה,
 פי שירים מותר לכתוב לעתים רחוקות ובאי-רצון,
 תחת לחץ בלתי נסבל ורק עם תקנה,
 שלא בידי רוחות רעים, אלא בידי רוחות טובים אנחנו מכשיר.

כל כך מעט

כל כך מעט אמרתי,
 ימים קצרים.

ימים קצרים,
 לילות קצרים,
 שנים קצרות.

כל כך מעט אמרתי,
 לא הספקתי.

הלב שלי התעייף
 מהתפעלות,
 מצער,
 מתריצות,
 מתקנה.

לועז של לוחית
 חזר וננעל עלי.

ערום שכבתי על חופי
 איים שוממים.

הלוחית הלכן של העולם
 חטף אותי עמו אל התהומות.

ועכשיו אינני יודע
 מה היה אמיתי.

סטניסלב גרוכוביאק

מפולנית: שמעון לויט

יעקב נאבק עם המלאך

אתה בי בלחם באבן במקדש
 אני כך בצלע

אתה — כבשני מגנים — בכנפים חמוש
 אני — בקמטי המצח

מאחוריך האש וצבאות הכרובים
 ומאחורי — קברי

אתה בי בזהר באשה ובקנקן
 אני כך בקבר

זביגניב הרברט

מפולנית: יעקב בסר

מר קוגיטו מבקש עצה

כל־כך הרבה ספרים, מלוגים
אנציקלופדיות אכוסות
אבל אין מי שיטן עצה

בדקו את השמש
הירח, הכוכבים
אותי אבדו

נפשי

דוחה את נחמת
המרע

ואז היא נודדת בלילה
בדרכי האבות

והנה

העירה ברצלוב
בין חמניות שחורות

זה המקום שפסחנו עליו
זה המקום הזועק

יש שבת
כמו תמיד בשבת
מופיע רקיע חדש

— אני מחפש אותך רבי

— הוא איננו כאן —

אומרים חסדיו

הוא בעולם השאל

— מנת מפאר היה לו —

אומרים חסדיו

— מפאר מאד

כאלו עבר

מפנה אחת

לפנה אחרת

כלו שחור

ובידו היה
ספר־חורה בוער

— אני מחפש אותך רבי

— מעבר לאיזה רקיע
הסתרת און חכמה?

— לבי כואב רבי
— יש לי צרות

אולי היה מנעץ לי
רבי נחמן

אבל איך עלי למוצאו
כאפר רב כל כך

ויסלאבה שימבורסקה / טבע דומם ובלון

מפולנית: יעקב בסר

במקום שיכתם של הזכרונות
בעת מותי
אני מזמינה שיכתם
של חפצים אבודים.

בחלונות, בדלתות, במטריחות,
מונדה, כסיות, מעיל,
כדי שאוכל לומר:
לשם מה לי כל זה.

סכות־בשחון, מסרק זה נאחר,
נרד מגניב שקוף, סרוף, סכין,
כדי שאוכל לומר:
אניני מצטער על שום דבר.

המפתח, בכל מקום שתמצא,
השתדל להגיע בזמן
כדי שאוכל לומר:
חלונה, יקירי, חלונה.

ענן האשורים יפול,
רשיונות מעבר וטפסים,
כדי שאוכל לומר:
השמש שוקעת.

שעון־יד עלה מן הנהר,
הרשה לי לטול אותך ביד,
כדי שאוכל לומר:
אתה מעמיד פני שעה.

גם בלון קטן ימצא
חטוף בידי הרוח,
כדי שאוכל לומר:
כאן אין ילדים.

עוף בחלון הפתוח,
עוף לעולם הרחב,
כדי שמשוהו יקרא: הנה!
כדי שאוכל להתייפח.

וצלב איבניוק

מפולנית: שמעון לויט

מבלי להכתים את עצמי במלה מזהמת

סוף־סוף יכול אני לומר הכל מאלף ועד תו
מבלי להכתים את עצמי במלה מזהמת.
איני יכול להבטיחכם קריאה מרנינה
אף לא מרגוע על ספר שירי.
רוצה הייתי כי משפטים אלו יהיו רבים יותר
אך איני יכול להכריח את עצמי.
כל־כך מאמין אני במה שאני אומר
עד כי נכון הנני להתמסר למבחן־האש.
מלה כי תאמר פעם תשאר
ותהל או תעלה פיה
חטהר או חטמא דורות שלמים.
בי לכן תלוי כיצד תנבט ומה תצמיח
שליחים־לוחמים או מלשיני־חרש.
חולות נודדים פחת כף הרגל
בזה אין כל חדוש עבורי
אף כי בין בגי־קין גם הכל ימצא.
שלדי הנרצחים שהוסרו מן העין
עודם וזעקים לצדק.

מרעלת אדמתנו.

עד עצם ההתחלה

עד עצם תחלתך
 עד ההבנה הראשונה
 עד הפסיעה הראשונה
 עד שמחת האם
 עד רגזו של אב
 דרך כל שלך
 לגלותך בקדחת ילדותית
 במהומת נעורים
 בכאב שתקני
 בתבוסה עקשת
 עד לגבות שהאפירו
 עד לשפתיים מרירות
 ואת כל חייך לקלוט בתוכי
 בחזקה ובכובד
 כמו גם הקולט נהר

פרידה

אין זוכרים את המלים האחרונות
 הן כה חשובות
 שחובה לשכוח אותן
 עליהן להבשיל בסתר
 בדממת געגועים

מהבית שלי

מהבית שלי
 אבן על אבן
 פרח על טפטים
 צפור וענף

סוף אשר מפריד את הריקנות ואת ההרס
 על הסף פרסה

על האשר הזה לא אפשר
 מעכשיו ועד עולם

הקירות פתוחים
 כמו צדי העולם

בצד אחד ישנו הרוח
 אשר פזר את העשן ואת האב

בצד השני ישנו הרוח
 אשר פזר את העשן ואת האם

בצד השלישי ישנו הרוח
 אשר פזר אפילו את שמו של אח

בצד הרביעי ישנו הרוח
 אשר החטיא

בסובו סביב סביב
 מצביע ללא ספק עלי

תשומת לב

כל כך רצייתי להשיג
 שלא להחמיץ
 ולא שמתי לב
 לא לילדות
 ולא לנעורים
 ולא לחיים

במה טוב שלפחות היום
 שמתי לב לזקנה אחת ברחוב
 התקדמה צעד צעד
 וצרוך אור מקסיף בידה

אולי זה יהיה הדבר היחידי
 אותו אזכור מכל חיי

ביום זה

רצה להסתתר

כמו צרצר בסרק-צר

כדי שאף אחד לא יכעס על שהוא ישנו בעולם
 לא נשם

כל מקומות המחבוא הטובים
 היו נסערים
 כל פנות הסתר
 כל פנות הסוד
 לידי המות אותו מסרו

שכב כמו תולעת
 על גב חומה קשוחה

הים האדום

אותו הסתיר

אנה קמיינסקה

מפולנית: רבקה גורפיין-אוכמני

טכס הנישואים

הריני נושא אותך לאשה
 עדים האפלה והקשור

אינני נשבע אהבה
 הן היו מרובות מדי
 אינני נשבע נאמנות
 זו המצאת נשים

אינני מבטיח אשר
 אין לדעת מה הנהו ומה הוא אינו

כך אני נושא אותך
 לרגע החולף ולנצח של פרידה

היי סבלנית כמו שרי
 חרוצה כמו רבקה
 חשוקה כמו רחל
 רבת תחבולות כמו לאה
 כנועה כמו הגר

זוהי בינתם המרה של הדברים

טדאוש רוז'ביץ'

מפולנית: יעקב בסר

חצקל

שחק עם ילדים מחבואים
 ידע כל פנות הסוד
 כל פנות הסתר
 העולם הזה כמו כיס

כל כך קל להסתתר
 במרתף במחסן בעלית הנג
 בצל בשמש
 תחת עלה עכברי של עש-ברע

כאו הגרמנים
 עם צלבים של ברזל
 עמדו ממעל לכני האדם
 עם שוטים שחורים

הצקל מתבגר מיום ליום
 התפוז קטן והלך
 בקפוטה הארוכה של אביו
 עם כוכב על השוואל
 התקרב לקבר

סיפור על מאה צדיקים גמורים

ויטולד וירפשה

פולין, כלומר בשומקום" מתגלגל הסיפור על מלך אוכו; כעצם לא סיפור אלא טקסט של המחזה. מן התמליל הזה נשלף את הביטוי "בשומקום" כמושג מעודף ואו "שומקום" יוכל להיות "כלמקום", אך למרות הדורש-משמעות הזאת נשאיר "שומקום" למען הפשטות והנוחיות העצמית.

מתחילים מן המשפט: "בשומקום היה היתה ארץ גן אחת." אכן שומקום באמת ובתמים היתה ארץ אחת, ובה מנהיגים אמידים ומחנכים שהגיעו יום אחד למסקנה שכיוון ששלטו זמן רב בדרך צודקת דיה בציבור שלהם. וכנוסף לזה, מפני שהם עצמם היו ללא פגם ורוב, כלומר צדיקים גמורים, הם יכולים ללא חשש של טעות להניח כי הציבור חונך היטב לכן הוא חסר פגם ורוב, וחדור תחושת-צדק.

— אם כי, אמר יו"ר השליטים, — הציבור הם צדיקים אך לא במידה שווה. אחד צדיק גדול יותר האחר קטן ממנו, אך יחד עם זאת כולם צדיקים. שאר חברי קהילת המנהיגים האמידים והמחנכים, בידעם את מקומם ופשיטה של משמעת, הביעו את הסכמתם, מי בלהיטות-יתרה ומי בפחות אך כולם כחום. מדוע קראנו לאגודת המנהיגים והמחנכים בשם קהילה? — זאת כדי להמחיש לקוראים שלאגודה הזאת היו מעט מן הסממנים של איגוד-דת, מעט של איגוד אבירי ומעט של תנועת נוער.

— לאור האמור — המשיך היו"ר — עלינו לחשוב על פרס שיש להעניק לציבור שלנו.

— להגדיל לכולם את ההכנסות — הציע בביישנות-מה הממונה על המשק. — לכולם? — הופתע הממונה על הכספים — אי אפשר. האוצר לא יעמוד בזה. — לכולם? — התפלא הממונה על החינוך — לא נאה. זה לא חינוכי.

— פרס — אמר היו"ר — צריך לתת פרס. — כן, אבל לא לכולם — ענתה דמות אפורה — פרס בא להצביע על היוצא מן הכלל, לכן לא לכולם יכולים לקבלו.

היו"ר הסכים בשקידה, יתרה-הנוכחים, כל אחד לפי מידת להיטותו החרו אחריו. — אולי מדליות — הפטיר אחד מהם.

— מוטב לא מדליות — אמר הממונה על התרבות. עדיף זכויות-יתר בתחום המוסר, ולא החומר.

— אם זכויות-יתר, או למי? — שאל הממונה על התחבורה. — לפי רצון האל — הציע הממונה על הדת.

הדמות האפורה הגיבה: — לא האל, אלא אנחנו. או גם האל וגם אנחנו.

הממונה על המשטרה: — האל והמולדת.

הממונה על הצבא: — הכבוד.

— מסכים, אבל למי? — שאל הממונה על החינוך — מבין כל הצדיקים יש לבחור את הצדיקים המובהקים יותר.

היו"ר: — לבחור? — בשום פנים לא. יש להוציאם מן הכלל. אם נעניק להם זכויות יתר, יש לפני כן להוציאם מן הכלל זאת לפי דרגת צדיקותם. רבותי העניין הוא פשוט: אם כבר אמרנו שהודות לדאגתנו, כל האזרחים, כלי יוצא מן הכלל, צדיקים גמורים — אגב, כמה יושבים עדיין בבית הסוהר? —

— פנה אל הממונה על המידות הטובות.

— מאה גונבי לחם.

— גונבי לחם? — זאת אומרת מאה רעבים, כלומר מאה חסרי אונים, ובמלים אחרות, מאה צדיקים גמורים שנעשה להם עוול. האין זה אות? האין זה סימן? שוממות!

האין זו אצבע אלוהים המזכירה לנו שאלה הם הצדיקים הגמורים ביותר מבין יתר הצדיקים, ויש לרומם אותם מהשפלתם?

— לדון אותם להתרוממות — אמר הממונה על המידות הטובות.

— לתת להם זכויות-יתר — אישר הממונה על התרבות.

— איזה? — שאל הממונה על התחבורה.

— נשק — אמרה הדמות האפורה — נשק חם, פולט אש, גם תחמושת וללא חובת דין-וחשבון.

— כן נשק, זה טוב — המשיך ללא שהיה היו"ר את הרעיון של הדמות האפורה

— הדבר הגיוני ביותר; כי אם כל הציבור הם הצדיקים, אז גונבי הלחם הם הצדיקים הגמורים, הם צדיקים, בשל העוול שנעשה להם ובגין השפלתם. ואם הם צדיקים כאלה אז יש לנו ביטחון מוחלט שכל מעשיהם יהיו בהחלט צודקים.

שהרי, אדונים נכבדים, והיה ויקרה שבתוקף זכותם היתרה יירו במישהו, אז יירו ודאי באדם שבת-המשפט שלנו היו ממילא דנים אותו למוות בשל פשעו הגדול.

אבל כיוון שהציבור שלנו מורכב מצדיקים בלבד אין לחשוש אפילו ממקרה כזה. זכותם תישאר בתחום המוסרי בלבד.

— אם כך, יקבלו את הנשק ממני — אמר הממונה על המשטרה.

— לא ממני — השתומם הממונה על הצבאות.

— לא חשוב ממי — אמרה הדמות האפורה — האם קיימת רשימה של גונבי הלחם הצדיקים הגמורים הללו?

— הנה הרשימה.

הממונה על המידות הטובות הניח על השולחן ארבעה דפי דפוס. כולם גחנו מעליהם.

— אכן — אמר היו"ר.

— בהחלט — אמר הממונה על הצבאות.

— הם משלנו — אמר הממונה על המשטרה.

— הם שלנו — אמר הממונה על התרבות — הכיטי כסיה, הם משלנו. בחורים לעניין.

— שקט — נשמע קול הדמות האפורה — זיכרו, המניעים שלנו לא צריכים להתגלות.

גלייה היתה, לעומת זאת, התרגשותה של הדמות האפורה שברקע.

בכירה, בשומקום, ערכו נשף. ארמון קהילת המנהיגים הבהיק בזוהר; והברק הזה עורר חרדה בבירת שומקום. השמועה התפשטה כהרף עין, בניגוד להנחותיהם של המנהיגים אך לא כלי מעורבותם — זה כבר שייך לטכניקה של שליטון. הציבור הצודק היה אחוז אימה מפני מאת המיוחסים, הצדיקים הגמורים.

— החברים לנשק מקבלים נשק — התלחשו, אכן המניעים נודעו ברבים. — אתם, החברים לנשק, מקבלים נשק — פתח את נאומו היו"ר — אנו משוכנעים עים שאנו מוסרים אותו למצפונכם הרגיש לצדק מוחלט. אנו סומכים עליכם, כפי שאנו סומכים על עצמנו וכך, ממחר, לאחר שתתפרסם ההודעה, יאמין בכס כל ציבורנו הצודק.

מאחורי חלונות הארמון הבזיקו ברעש זיקוקי די-נוור, בארמון לא נראה הדבר מכיוון שחלונות הארמון כוסו בוויולנות כבדים. מחוץ לארמון יכלו לראות זאת רק אלה שהשקיפו מבעד לחלונם, הרחובות היו ריקים מאדם.

הממונה על המשטרה חילק נשק ותחמושת:

— קחו כמה שתרצו — אמר — אומנם זה לא ממני אלא, מן הממונה על הצבאות, אך קחו מידי.

ברגע זה, כיוון שהכל היה מתוכנן עד לפסיק האחרון, נשמע מבעד לחלונות רעם מטחים שמחה, ולאחר מכן המשיכו להבזיק זיקוקי די-נוור. בבירת שומקום גבר ועלה האור, וזה למרות שחשיכה כבדה כבר ירדה ופעולת תחנת-הכוח היתה חלשה, ומתח-החשמל ירד לחצי.

יגלונית, אח"כ פילוסופיה באוניברסיטת ווארשה. זכה בפרס מילגא האוסטרי; במסעותיו הרבים בעולם נשא הרצאות על הספרות הפולנית והאירופית. התחיל לפרסם ב-1948. קבצי שירים: "מיתר האור", "הקמס, כלב וכוכב", "אדון קוגיטו" וכו'.

צ'סלב מילוש (1911) חתן פרס נובל 1980. משורר, מקור, מסאי ומתרגם. למד חוק ומשפט באוניברסיטת ויילנה. התחיל לפזזם שירים ב-1930. בזמן מלחמת העולם השנייה היה בוארשה והשתתף בעתונות המחתרת. אחרי המלחמה כיהן כנספח בשגרירות פולין בוואשינגטון ובפאריס ולא חזר עוד לפולין. בין קבצי שיריו: "פואמה על הזמן הקפוא" (1933), "הצלחה" (1945), "מסה פיוטי", "איפה עולה השמש ולאן היא שוקעת" וכו'. מסות: "יתבנה בכבלים", "אירופה מולדתנו", "ארץ אולרו" וכו'. וכן רומנים פוליטיים "כיבוש השלטון" ו"עמק האיטא".

ז'יז' מיצובסקי (1924) משורר, סופר, מתרגם, מחבר ספרים ליל-דים, לחם במדור וורשה נגד הכיבוש הגרמני ב-1944. למד פילוסופיה וסוציולוגיה באוניברסיטה של ווארשה. חוקר של פולקלור צועני. כן התמסר למחקר על ברונז שאל. בין קבצי שיריו: "חיילי עפרת", "ויודיים", "הציפור שמאחורי הציפור" וכו'.

תרגומים מהשירה העממית היהודית: "צימוקים ושקדים", ולאחרונה קובץ "פיענוח העפרות".

אנה קמיינסקה (1920) משוררת, סופרת, פובליציסטית, מתרגמת, מחברת ספרי ילדים. למדה פילולוגיה קלאסית באוניברסיטה של לובלין ושל לודז'. התחילה לפרסם שירים בשנת 1945. הוציאה לאור יותר מתריסר ספרי שירה.

טדאוש וז'ביץ' (1921) משורר, סופר, דרמטורג, למד תולדות האמנות באוניברסיטת קרקוב. בעת המלחמה לחם בשורות הפרטיזנים. התחיל לפרסם שירים ב-1938 — ואח"כ בעיתונות מחתרת. קבצי שיריו: "אישקט", "היקפפה האדומה", "חמש פואמות", "הזמן ההולך", "חיובים", כמה "מבחי שירים" — וכו'. אחד מהמשוררים הפולניים הכי מתורגמים לשפות אחרות — גם לעברית. מחזהו "כרסטת" הוצג בישראל בתיאטרון "ויול".

ז'סימבורסקה (1923) למדה ספרות פולנית וסוציולוגיה באוניברסיטת קרקוב; עורכת מזרז. לשירה בשבעון הספרותי "חיי הספרות" ("Zycie Literackie"). התחילה לפרסם בשנת 1945. קבצי: "למה אנו חיים", "קריאתה של ז'טי", "כל מיקרה", "המיספר הגדול" ועוד — וכן, כמה "מבחי שירה" שזכו לפופולריות רבה בפולין.

שירה פולנית חדשה

זלב איזואניק (1913) מן המשוררים הבולטים מבין משוררי הגולה. למד חוק וכלכלה באוניברסיטת ווארשה. התחיל לפרסם שירים בשנת 1933. לפני מלחמת העולם השנייה יצא לארגנטינה בתפקיד ממלכתי. עם פרוץ המלחמה התגייס לגדוד פולני שנלחם במסגרת צבאות-הברית — מתגורר בקנדה. בשיריו גם מוטיבים יהודים. בין קבצי שיריו הרבים: "ימים לבנים וימים אדומים", "יומן דורקישוטטי", "שתיקות", "ראיי", "עמוס מתהלכת בדרכים שוממות".

סטניסלב גרוכוביאק (1934–1976) משורר, סופר, מחזאי למד פולנית באוניברסיטאות של פוזנן ושל וורוצלב; עורך במכון "פאקסי", חבר במערכת בטאון ספרותי "קולטורה", עורך ראשון לעורך "פואציה". התחיל לפרסם ב-1951. קבצי שירה: "מנואט עם אוד", "הפשטת החלום" "לא היה קיימי" "בילדך" — ואחרים.

זביגניב הרברט (1924) משורר, מסאי, מחבר מחזות; למד באקדמיה למסחר בקרקוב ובמקביל חוק ומשפט באוניברסיטה

מספר סידורי; שניים: כך הגיע למספר סידורי מאה. אחרי כל מספר הופיעו שם פרטי ושם משפחה. של מי היו השמות? כל השמות היו בדויים, אף אחת מן הדמויות לא היתה קיימת במציאות גם לא תוארה על ידי הכותב, אך בהחלט היה יכול לקרות ב"שומקום" שהשם הבדוי יהיה שייך לגמרי במקרה למישהו שאכן קיים. את זה הכותב לא ידע, ומאין יכול היה לדעת? הוא ביצע מעשה על גבי הנייר ולגמרי לא ידע למי יהיה עליו, בשומקום, למסור את הנשק.

הוא לא ידע גם שב"שומקום" לא היה כבר איש שישב בכית סוהר על גניבת-לחם, כלומר כבר לא היה אף צדיק גמור.

מפולנית: **אביבה שביט**

15 → למצטרפים בע"ם

לכן, התכוונתם העיקרית של אנשי הרוח היום, צריכה להיות לדעתי אחרת לגמרי ממעשה ה"הצטרפות" העיף, עליהם לעסוק בניסוח אחר, חדש של היהדות, של הצינונות. לקבוע מיהו יהודי, ומיהו יהדות כאופן הרחב והפתוח ביותר האפשרי. לקעקע שקרים מוסכמים כמו זה שהעם היהודי הולך לאיבוד בגלל נישואי תערובת (כשהוא מתאבד בהחלט בכוחות עצמו באמצעות ה"מיהו יהודי" הקיים), כמו השקר בעניין הירידה והעלייה. במקום עיסוק זה בהבלים, יש להגדיר מחדש מהי מדינה. (אין מדינה יהודית, יש מדינה. זה שבמדינה זו — במקרה או לא במקרה — התרבות הדומיננטית היא יהודית, אינו פותר אותנו מכל "כללי המשחק" הקיימים בכל מדינה אחרת. ואם חיים במדינת ישראל "יותר מדי" אנשים "אחרים", הם חייבים להיות שותפים מלאים ב"משחק" זה.)

יש להגדיר את מושג הריבונות, האזרחות, לחצוב דברים אלה מחדש, להיאבק עליהם. הם אבדו אצלנו. טושטשו לחלוטין. ודווקא בעניינים אלה, גישותיהם ומגמותיהם של ה"מצטרפים" אינן שונות מהותית מגישות ה"המון", כשם שאין כל הבדל מהותי בין דעות הקונצנזוס הלאומי לדעות ה"זהירנים" שבינינו.

לדוגמה — נושא הוויכוח הגדול — שטחים — אי"י השלמה — מיעוט ערבי — בוויכוח זה ניתן להבחין בשתי חלוקות: (לארבע קבוצות) חלוקה אחת בין המצדדים בישראל השלמה, לבין אלה המדברים על חלוקה. חלוקה שניה בין אלו הרוצים במדינה יהודית ואלה המעוניינים במדינה דו-לאומית. הדבר המדהים הוא, שלמעשה לא העניין הטריטוריאלי הוא המכריע, אלא העניין האנושי ופה לא קיימת חלוקה כמעט. כ-95% מעם ישראל רוצים במדינה יהודית. אינם מוכנים לחיות עם ערבים, וההבדל הוא בין אלה שרוצים גם את א"י השלמה וגם מדינה יהודית, ובין אלה שאינם רוצים לחיות עם ערבים, ומוכנים לשלם את המחיר הטריטוריאלי עבור זה. המשותף לשני המחנות, הוא אי-היכולת הפסיכולוגית הבסיסית לחיות עם האחר, עם העולם החיצון. כאן משתרגת ההסטוריה שלנו סביבנו ומושכת אותנו למיד-המדמנה. היכן גבול הפרגמטיות שלי בעניין זה? — בתשלום המחיר עבור אי-היכולת הבסיסית האמורה. אלא שבנקודה זו איני שלם עם עצמי, משום שאני יודע שמאחורי עמדת המעשית, נמצא הדבר היסודי המפ- ידע לנו לחיות בעולם מאז — הניכור.

עכשיו חילק את הנשק הממונה על הצבאיות. קחו כמה שאתם רוצים — אמר — אומנם זה לא ממני אלא, מהממונה על המשטרה, אך קחו מייד.

וכשכל גנבי הלחם, בעלי המצפון הצודק היו עמוסי נשק הם הוזמנו לשולחנות ערוכים כיד המלך, ואז בקשה הדמות האפורה שברקע, את רשות הדיבור וכך אמרה:

— לקחתם נשק, ועשו בו ככל העולה על דעתכם, אם תחסרו לכם תחמושת בקשו עוד — אני מבטיחה לכם שתקבלו עוד ללא שאלות ומענות. וכעת נרימה כוסיית לחיי ולכבוד מאה הצדיקים הגמורים שלנו! פרו ורכו!

שוב נשמע מטח מעבר לחלונות ולאחר מכן, התהוללו משוחררים מכל דאגה עד שעות הבוקר המוקדמות. בעלות השחר החלו חומקות מן הארמון דמויות עמוסות נשק וצדק מושלם ולכבוד כל אחת לחוד נשמע מטח כבוד ביציאתה.

כבירת "שומקום" אנשים לא ישנו. לחשו לעצמם:

— לגונבי-הלחם יש נשק, בידיים.

אך בלילה הזה לא קרה דבר "בשומקום"; מעט מדי נותר מן הלילה הזה. כבירת "שומקום" כבר האיר יום חול רגיל.

"בשומקום" החלו להתרחש הדברים כבר בלילה הבא, בפרברים, ברחובות חשור כים, בסמטאות ומאחורי פינות הרחוב. כמו בסרט גרוע נראו צלליות מסתננות וחומקות; רק בפרברים נשמעו יריות כודדות. במרכז העיר שרר שקט. ולמרות זאת, גם בפרברים וגם במרכז היתה האוכלוסיה חסרת מנוחה; היה ידוע מי היורה. אך לא היה יודע מי על הכוונת. בינתיים — לא.

לאחר הלילה הזה המשטרה לא מצאה גוויות בשום מקום. לאחר הלילה הבא גילו מנקי האשפה עקבות דם באחד הפרברים, או אולי היו אלה השומרים. הסתבר, אפוא "שבשומקום" מישהו נפצע, ושוב לא היה ידוע מי נפצע. אך היה ידוע בבירור מי פצע. ולאחר מכן התרחשו הדברים כאילו היו יוריים והפוצעים מתאמנים באומנותם ורמת הביצוע הלכה והשתפרה; עקבות הדם נמצאו לעתים קרובות יותר, לילה אחד התגלו כשני מקומות, אחר-כך בשלושה ולאחר מכן בעשרה, בפרברים. כל הזמן רק בפרברים, אבל מישהו זריו מבין השוטרים, אוספי האשפה, או השומרים, יכול היה בנקל להבחין שב"שומקום" מתהווה פתיל, שביל חלוני המוביל למרכז העיר.

כך זה נמשך זמן מה; מדי לילה יריות, מדי בוקר עקבות דם, ולזה התלווה חוסר הוודאות של האוכלוסיה, שהרי ב"שומקום" היה ידוע מי היורה, וב"שומקום" לא היה ידוע מי מהווה את מטרת הירי. מעוררת פליאה היתה העובדה ששום פצוע לא פנה לרופא ושום רופא לא נקרא ל"שומקום".

בנתיב ספירלי או חלוני, עכ"פ ככיוון הפוך, החלו להתפשט שמועות; ממרכז העיר אל הפרברים, אך השמועות לא התייחסו ליוריים. נושאתיהם היו המאורעות המתרחשים ב"שומקום" בארמון קהילת המנהיגים והמחנכים. סברו בין היתר שהדמות האפורה שברקע אמרה כביכול אל הירי:

— גונבי-הלחם בכל זאת שופכים דם; חוזרים לסמלים הישנים ואיני יודעת טיב התופעה; מרגיעה או מדאיגה.

גירסה אחרת נשמעה (הפעם דובר כממונה על הצבאיות או אולי כממונה על המשטרה):

— האם פנה מישהו אל אדוני עם טופס בקשה לתוספת תחמושת? אני מניח שזה יכול לקרות ואנא זכור שהאמון שלי בהם מוסיף להיות ללא סיג.

לבסוף הגיע יום, בעצם בוקר, שבו לשוטרים, לאוספי האשפה ולשומרים התגלו שתי עובדות, אשר האירו באור חדש את כל העניין. במרכז העיר, בכיכר הראשית הופיע כתמי דם ובאחד הפרברים נמצאה גופה. זמן האימונים הסתיים כפי הנראה — חברים לנשק לשעבר החזירו לעצמם את כושרם שאבד. הגופה שנמצאה עצרה את גל התהדה של האוכלוסיה. כעת התגלה — מה שהיה עד כה כחידה — מי היוה את מטרת הירי: היוריים.

ההתרחשויות ב"שומקום" קבלו קצב קבוע. קודם נמצא מת אחד לשבוע; אחרי כן כל שלושה ימים; מאוחר יותר בכל ימות השבוע; ולבסוף, בעלות השחר, כשהש- ביל החלוני והספירלי התאחדו במרכז העיר, מונחים היו שיבעה הרוגים בכיכר המרכזית (בלילה התחולל ירי כבד), לעומת זאת שרר שקט מוחלט בפרברים. באותה עת ספרו את החללים; תשעים ותשעה צדיקים-גמורים נפרדו מן החיים. את הגופות של שבעת האחרונים קברו בצורה הפגנתית על חשבון אוצר הקהילה. בזמן ההלוויה ההמון השתולל משמחה והיור לא נשא נאום בכית הקבורה. הוא אומנם הכריז על דת דומיה אך ללא הועיל. במקום דומיה נשמעו קריאות היד: לא ברור אם לכבוד מאת הצדיקים או לכבוד קהילת המנהיגים והמחנכים, בכל אופן הריעו, ויש לזכור שהיו אלה אזרחים שחונכו לאור החוק והצדק. את הלילה הבא בילתה בבדידות הדמות האפורה שברקע והתפשטה השמועה שהיא לא אמרה דבר לאיש ב"שומקום".

אותו הלילה בילה מישהו נוסף בבדידות, בחדרון קטן, בעליית הגג. לאורה הקלוש של נורת חשמל חסרת אהיל, חבוש בכוחות עצמו, בכמה מקומות. הוא ישב ליד שולחן זעיר, או מכתבה קטנה, קצת עצוב ומעט מיואש, אבל כעת החל להתגבר על המשבר. מתוך העצב והיאוש החלו בוקעים כוחות יצירה; לתחושה זו התל- וותה הכרה חדשה ואף עלתה על קודמתה.

בשומקום צריך היה להתחיל מחדש. למטרה זו היו צריכים לשמש דף נייר, כקבוק דיו ועט וכמובן, המוחשי ביותר והזרוק ללא סדר בערימה נשק אוטמטי — תשעים ותשע פריטים. הפריט המאה היה תלוי על מסמר נעוץ בקיר ליד תמונתה של האם-הקדושה; תחמושת הייתה מפורזת בכלל, על הרצפה ועל הרהיטים. בשומקום עדיין ניתן עוד למצוא מאה צדיקים גמורים — הנחה שכזאת נולדה בראשו של הצדיק הגמור המאה; הצביור שלנו קיבל חינוך אידיאלי, הכרחי להדת חיל כמעשים. על כן הצדיק המאה על דף הנייר, אחז בעט וטבל אותו בדיו ורשם את השורה הראשונה של הטקסט:

"שומקום רשימה חדשה ומעודכנת של מאה צדיקים גמורים" לאחר שכתב את השורה הזאת, הדגישה ולאחר מכן רשם מספר סידורי; אחד, נקודה; אחרי הנקודה רשם את שמו הפרטי ואת שם משפחתו, ובשורה חדשה

קרבל בע"מ
יצרני קרטון גלי
ומיכלי אריזה

לוד, ת.ד. 65
טל. 054-28666
טלקס 31155